

Garant, Mikel & M. Kinnunen (toim.) 2010. Ammatillinen viestintä, koulutus ja kulttuuri – Professional Communication, Education and Culture. AFinLAN vuosikirja 2010. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 68. Jyväskylä. s. 47–56.

AMMATTIKORKEAKOULUOPISEKELIJOIDEN ITSEREFLEKTIO – TARVITSEEKO SITÄ OPETTAA?

Kirsi Saarinen

Tampereen ammattikorkeakoulu

University of applied sciences students face many demands concerning their ability to self-reflect. A general paradigm shift in language teaching, learning and assessment, for instance, emphasizes the self-assessment of one's own language skills. Self-assessment, on the other hand, presupposes self-reflection and the skill to self-reflect. But students' self-reflection or the skill to self-reflect is not self-evident. The answers to pre-course questionnaires show this. Some students, for example, admit that they do not reflect on their products, processes or themselves at all because they do not know how to do it. Some students say directly that it is the teacher's duty. Therefore, it is necessary to teach self-reflection.

Keywords: self-reflection, teaching, language skills

1 JOHDANTO

Osa opiskelijoista tulee ammattikorkeakouluun opiskelemaan suoraan lukiosta ja osa ammattikoulusta. Osa opiskelijoista on ehtinyt olla työelämässä ennen opintojen aloittamista. Kielten opetus ja opiskelu sekä kielitaidon arviointi etenkin itsearviointin osalta asettavat erinäisiä vaatimuksia näiden erilaiset maailmankuvat

omaavien opiskelijoiden reflektiivisyydelle ja itsereflektion osaa-
miselle. Tästä herää kysymys, tarvitseeko ammattikorkeakoulu-
opiskelijoille opettaa itsereflektiota.

2 TUTKIMUSAINEISTONI KUVAUSTA

Tekstissä viitattu aineisto on pilottitutkimuksestani Pirkanmaan ammattikorkeakoulun englannin valmentavien opintojen opinto-
jaksolta syksyltä 2003. Opintojakson aikana oli tarkoitus saada
opiskelijat kielisalkkutyöskentelyn avulla itsereflektoimaan ja/tai
kehittämään itsereflektointitaitojaan ja myös huomioimaan omaa
kielenoppimishistoriaansa sekä itsessään tapahtuvaa kehitystä kie-
lenoppijana. Opintojaksolle osallistui 24 opiskelijaa. Opiskelija-
ryhmä koostui sosiaalialan, terveysalan, hotelli- ja ravintola-alan
sekä musiikkialan opiskelijoista. Lisäksi mukana oli opiskelijoita
maaseutuelinkeinojen markkinoinnin sekä palvelujen tuottami-
sen ja johtamisen koulutusohjelmista. Pilottitutkimuksen aineisto
koostui alkukyselyistä, kyselyistä ja itsearvioinneista kurssin puo-
livälissä, loppukyselyistä, kirjallisten tuotosten ja prosessien itse-
ja vertaisarvioinneista sekä havainnoistani. (Ks. Saarinen 2005.)
Tämä aineisto on osa väitöstutkimukseni aineistoa.

3 AMMATTIKORKEAKOULUOPIKELIJOIDEN AJATTELUTAVOISTA

Kun ammattikorkeakouluopiskelijat aloittavat opintonsa kohti am-
mattiin opiskelua, he kohtaavat erilaisia haasteita, vaatimuksia ja
velvoitteita. Yhteistä heille kaikille on kuitenkin se, että he tulevat
kouluun ja luokkatilanteeseen omine henkilökohtaisine kokemuk-
sineen, uskomuksineen ja olettamuksineen (Kohonen 2004) sekä
myös omine ajatusrakennelmineen ja ajatus- ja käyttäytymistapoi-
neen. Jokaiselle opiskelijalle on muodostunut henkilökohtainen
maailmankuva, joka suuntaa ajattelua ja toimintaa.

Ammattikorkeakoulun ammatillisen vieraan kielen opettajana olen jo useamman vuoden ajan ammattialasta riippumatta pyytänyt jokaista uutta opiskelijaa uuden kurssin alussa vastaamaan alkukyselyyn, jossa on kielten oppimiseen ja opiskeluun sekä heihin itseensä kielenopiskelijana liittyviä kysymyksiä muun muassa heidän taustastaan, kokemuksistaan, heikkouksistaan ja vahvuuksistaan. Olen myös pyytänyt heitä kertomaan tässä alkukyselyssä, pohtivatko ja arvioivatko he omaa toimintaansa ja omia suorituksiaan sekä millä tavalla he sen tekevät. Jos he eivät pohdi eivätkä arvioi, olen kysynyt heiltä, mitkä ovat mahdolliset syyt siihen.

Osa opiskelijoista, sekä nuoriso- että aikuisryhmistä, jättää kyseisen oman toiminnan ja suoritusten pohtimis- ja arvioimiskohdan alkukyselyssä tyhjäksi; osa opiskelijoista vastaa, ettei pohdi eikä arvioi, koska ei osaa tai ymmärrä omista asioistaan mitään tai koska ei osaa asettaa rajoja, mitä ja miten pohtisi tai arvioisi. Osa opiskelijoista sanoo, että opiskelijan tehtävä ei ole miettiä tällaisia asioita, vaan se on opettajan tehtävä. Osa taas kertoo haluavansa ensin nähdä, miten loppukoe menee, ja miettivänsä asiaa vasta sitten, koska ei jaksa pohtia ja arvioida. Oman osansa muodostavat ne opiskelijat, jotka vastaavat pohtivansa ja arvioivansa omaa toimintaansa ja omia suorituksiaan, mutta kun heille antaa tehtäväksi pohtia osaamistaan, prosessiaan tai tuotoksiaan, ilmeneekin, etteivät he ole tottuneet tekemään sitä.

4 ITSEREFLEKTION KÄSITTEEN MÄÄRITTELYÄ

Itsereflektion käsitteellä tarkoitan reflektiotoimintaa, joka on aktiivista pohdintaa ja tutkiskelua, kriittistä arviointia ja uudenlaista ymmärtämistä. Reflektion kohteena on toiminta, tuotos ja/tai prosessi, niiden sisältö ja vaikutus, jolla suunnataan omaa ja/tai toisten toimintaa ja arvioidaan uudelleen ongelmanratkaisussa käytettävien strategioiden ja menettelytapojen toimivuutta. Itsereflektiossa tarkastelun kohteina ovat yksilö itse ja hänen kokemuksensa sekä ammattiin opiskeltaessa ja kasvettaessa myös hänen ammatilli-

nen ajattelunsa. (Mezirow 1981; Boud, Keogh & Walker 1985; Kemmis 1985; Schön 1988, 1991; Dewey 1997 [1910].) Nämä itsereflektion molemmat ulottuvuudet ovat kietoutuneet toisiinsa kokonaisuudeksi.

Itsereflektio voidaan rajata toiminnan eri ajankohtiin liittyväksi. David Schönin (1991) mukaan *reflection-in-action* tarkoittaa reflektiota toiminnan aikana. *Reflection-on-action* vuorostaan tarkoittaa taaksepäin tapahtuvaa reflektiota eli reflektion kohteena on sellainen toiminta, joka on jo tehty ja koettu. Uusimpana näkökulmana erotetaan *reflection-for-action*. Tämän näkökulman mukaan reflektio on suunnittelun kaltaista ja toimintaa edeltävää, ja sen pohjana ovat aikaisemmat kokemukset. (Mäntylä 2003: 10.) *Reflection-on-reflection* puolestaan on reflektion reflektiota, ja sillä pyritään erittäin syvälliseen oppimaan oppimiseen. Toisin sanoen opiskelijat pohtivat sekä itse että yhdessä toisten kanssa omaa reflektointiaan. (Mäntylä 2003: 10.)

Itsereflektio on moniulotteista toimintaa. Se on aktiivista ihmettelyä (ks. Sheets-Johnstone 1999: 33–34), jossa utelias mieli on jatkuvasti valpas ja tutkii ja etsii ajattelemisen aineksia (Dewey 1997 [1910]: 6, 31). Itsereflektio on “rohkeutta työstää ennen kaikkea omien oletusten totuus ja omien tavoitteiden ala sellaisiksi, että ne kannattaa kyseenalaistaa” (Heidegger 2000 [1938]: 9). Itsereflektio on reflektiota itsensä ja toisten kanssa vuorovaikutuksessa.

5 ITSEREFLEKTIOTAIDOLLE JA SEN HARJOITTAMISELLE ASETETUISTA VAATIMUKSISTA

Omat vaatimuksensa asettavat muun muassa Eurooppalainen vii-tekehys, paradigman muutos kielenopetuksessa sekä ammattiin opiskeltaessa kielitaidon näkeminen ammatillisena ydinosaimisena. Kieltenoppimisen, opetuksen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen vii-tekeyhksen keskeisiä periaatteita on integroitu vieraiden kielten opetussuunnitelmiin. Vii-tekeyhksessä painotetaan muun

muassa oppijälhtöistä opiskelua. Viitekehyksen mukaan (EVK 2003: 8, 11, 196) opiskelijoiden on kehitettävä erilaisia kompetensseja, asenteita, tietoja, taitoja sekä opiskelu- ja oppimisstrategioita ainakin kolmesta syystä. Ensinnäkin, ne mahdollistavat osallisuuden erilaisiin kommunikatiivisiin tapahtumiin. Toiseksi, ne mahdollistavat itsenäisen ajattelun ja toiminnan kehittymisen, ja kolmanneksi, ne mahdollistavat vastuullisemman ja yhteistyökykyisemmän toiminnan muiden ihmisten kanssa. (EVK 2003: 196.)

Ammattikorkeakoulun jälkeen opiskelun on jatkettava itsenäisesti. Opiskelijoiden tulisikin oppia suunnittelemaan ja jäsentämään omaa opiskeluaan, jotta itsenäinen opiskelu mahdollistuisi myös formaalin opetuksen jälkeen. Useat opiskelijat ovat reaktiivisia opiskelussaan eli seuraavat opettajien ohjeita ja oppikirjoissa olevia ohjeita ja tekevät valmiiksi muotoiltuja tehtäviä (EVK 2003: 196). Viitekehyksen periaatteisiin kuuluukin proaktiivisuus eli oman oppimisen suunnittelu ja opiskelun jäsentäminen. Proaktiivisuuden vaatimus ei opiskelussa rajoitu kielten opiskeluun, vaan se koskee kaikkea opiskelua sekä formaalissa opetuksessa että itsenäisessä opiskelussa formaalin opetuksen ulkopuolella.

Paradigman muutos kielen opetuksessa tarkoittaa siirtymistä kommunikatiivisesta kielenopetuksesta kielikasvatukseen kulttuurivälisenä oppimisena (Kohonen 2005: 8). Kielikasvatuksessa kokonaisvaltainen kielenopetus on merkityksellistä opiskelijalle, ja se pohjaa opiskelijan omakohtaiseen kokemukseen, jota luonnehtivat muun muassa autonomia ja omat päämäärät, henkilökohtainen sitoutuminen oppimiseen, omaehtoisuus, aloitteellisuus ja vastuullisuus sekä itsearvioinnin korostuminen. Paradigman muutos kielenopetukseen liittyvissä arvioinnin teorioissa painottaa autenttista arviointia ja opiskelijan tai muun kielenkäyttäjän itsearviointia. (Kohonen 2005: 9–10.) Kielenopetuksessa itsearvioinnin tekeminen kohdistuu kielellisten tietojen ja taitojen, opiskelutaitojen, viestinnän taitojen, sosiaalisten taitojen ja kulttuuristen taitojen arviointiin. Jotta opiskelija kykenisi arvioimaan itseään ja prosessiaan ja täten mahdollistaisi osaltaan kokonaisvaltaisen

kielenopetuksen ja autenttisen arvioinnin toteutumisen, hänen on osattava aktiivisesti pohtia ja tutkiskella, arvioida kriittisesti, työstää omia oletuksiaan ja ymmärtää uudella tavalla itseään, toimintaansa ja prosessiaan. Toisin sanoen itsereflektio ja itsereflektion taito ovat itsearvioinnin itsensä ja sen toteuttamisen kannalta välttämättömiä.

Ammattikorkeakouluissa kielitaidon katsotaan olevan osa ammatillista ydinosaamista, eli kielitaito on osa opiskeltavan alan osaamista. Kieltä ei eroteta opiskeltavan alan sisällöistä, vaan ”kielen opetus- ja opiskelutoiminnan avulla pyritään kehittämään sekä kielitaidollista että ammatillista osaamista erottamatta niitä toisistaan” (Jaatinen 2003: 69). Ammattikorkeakoulussa kielitaito ydinosaamisena on luonteeltaan kriittistä, tutkivaa ja reflektiivistä (Jaatinen, Mällinen & Scheinin 2004). Toisin sanoen reflektiivisyyden voidaan katsoa olevan osa ydinosaamista.

6 AMMATTIKORKEAKOULUOPISELIJOIDEN ITSEREFLEKTIOON VAIKUTTAVISTA TEKIJÖISTÄ

Alkukyselyn lisäksi olen havainnoinut opiskelijoita, kun he ovat pareittain tai pienryhmissä arvioineet omia ja toisten tuotoksia ja prosesseja, sekä lukenut kyselyistä heidän pohdintojaan omasta oppimisestaan ja opiskelustaan. Kun opiskelijoita pyydetään arvioimaan omaa kielitaitoaan, vaikuttavaksi ellei peräti rajoittavaksi tekijäksi voi muodostua opiskelijan käsitys kielitaidosta, joka suuntaa opiskelijan arvioinnin kohdetta sen mukaan, millaisena hän kielitaidon käsittää. Itse olen pyytänyt opiskelijoita käsitteellistämään kielitaidon käsitettä kysymällä heiltä, mitä heidän mielestään kielitaito tarkoittaa.

Vastauksissa on melkoista vaihtelevuutta – jotta tutkittavien oma ääni tulee esille, esitän tässä heidän kommenttinsa suorina lainauksina. Osa näkee kielitaidon numeraalisen arvioinnin arvottamana: ”Kielitaito minun mielestäni tarkoittaa 5 tai 4 taso, jota voit puhua ilman pelkoa” (ammattikorkeakoulun arviointiasteik-

ko on 1–5). Tässä vastauksessa näkyy myös kielitaitoon liitetty affektiivinen elementti. Osa opiskelijoista näkee kielitaidon kielioipillisena ja sanastollisena osaamisena: ”Kielioipin osaaminen, sanavarasto”. Osassa vastauksia opiskelijat näkevät kielitaidon eri kielitaidon osa-alueiden osaamisena: ”Kielitaitoinen osaa puhua tyydyttävästi kieltä. Kirjoittaa myös sujuvia lauseita. Täytyy ymmärtää kuultua ja luettua tekstiä”. Joissakin vastauksissa mukana on myös laajempi kulttuurinen ulottuvuus: ”Kielitaito on sivistystä. Kielitaito on kulttuuria.” Mielestäni nämä esimerkkeinä annetut vastaukset kielitaidon käsitteestä ja vastausten vaihtelu osoittavat sen, että ennen kuin opiskelija voi arvioida esimerkiksi kielitaitoaan, hänen täytyy kiinnittää huomiota siihen, tiedostaa se ja tehdä itselleen selväksi, mitä hän sillä tarkoittaa ja miten hän ymmärtää sen (vrt. van Lier 1996). Tämä puolestaan vaatii itsereflektiotaitoa.

Mielestäni itsereflektioon, itsearviointiin ja tapaan ajatella vaikuttaa myös se, mihin tieteen kenttään opiskeltavan ammattialan voidaan katsoa kuuluvan. Tekniikan alalla näkökulma on luonnontieteellis-matemaattinen, jossa luonto on kuvattu matematiikan kielellä. Vastausvaihtoehdoksi halutaan tarkka, oikea vaihtoehto. Moni tekniikan alan opiskelijoista haluaa usein tietää itsearvioinnin yhteydessä esimerkiksi sen, kuinka monta prosenttia itsearvioinnin osuus on kurssin kokonaisarvioinnista. Tällöin itsearviointi ei ole itseisarvo sinällään, vaan itsearviointia ohjaa se, kuinka suuri sen numeraalinen arvo on. Terveysala puolestaan perustuu luonnontieteisiin, mutta luonnontieteellinen näkökulma ”löysentyy” jonkin verran suhteessa matematiikkanäkökulmaan, koska kohteena on ihminen. Sosiaalialalla, joka puolestaan kuuluu ihmistieteisiin, on vastaukseksi erilaisia vaihtoehtoja. Tarkkaa, oikeaa vastausta ei monestikaan voida antaa, vaan asioihin vaikuttavat monet eri asiat, joilla on monia eri vaikutuksia.

7 POHDINTA

Mielestäni ammattikorkeakouluopiskelijoille tarvitsee opettaa itsereflektiota. En tietenkään väitä, että kukaan ei osaisi tai tekisi itsereflektiota. Aina on myös ihmisiä, jotka opettamisesta huolimatta eivät tee tai omaksu opiskeltavaa asiaa, vaikka tiedostaisivatkin sen hyödyt. Miksi itsereflektiota on sitten tarpeen opettaa?

Ensinnäkin, opiskelijoilla on erilaiset taustat, kokemukset ja taidot. Alkukyselyssä keräämiäni vastausten vaihtelu oman toiminnan ja suoritusten pohtimis- ja arvioimiskohdassa osoittaa tämän. Osa opiskelijoista muun muassa myöntää suoraan, että he eivät osaa arvioida itseään. Toiseksi, itsereflektion käsite on laaja-alainen ja pitää sisällään useita ulottuvuuksia. Itsereflektio ei tarkoita ainoastaan oman tuotoksen arviointia akselilla hyvä–huono, vaan myös muun muassa pohdintaa ja arviointia eri ajankohdissa eli suunnitelman tekemisessä toimintaa edeltävänä itsereflektiona, toiminnan aikana tapahtuvana itsereflektiona ja taaksepäin tapahtuvana jo tehdyn ja koetun toiminnan itsereflektiona. Itsereflektio on moniulotteista toimintaa ja täten ei mitenkään kevyttä eikä helppoakaan. Osa opiskelijoista myöntää alkukyselyssä, että he eivät jaksa pohtia eivätkä arvioida.

Kolmanneksi, ammattikorkeakouluopiskelijoilla itsereflektion harjoittamisen vaatimus löytyy kielenoppimisen, opetuksen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen keskeisistä periaatteista. Opiskelijoiden itsensä tulee oppia suunnittelemaan ja jäsentämään omaa opiskeluaan. Tämä vaatii itsereflektiotaitoa. Lisäksi paradigman muutos kielen opetuksessa ja oppimisessa on lisännyt itsearviointin osuutta. Itsearviointin tekeminen vaatii puolestaan itsereflektiotaitoja. Osa opiskelijoista kuitenkin kertoo, että arviointi on opettajan tehtävä. Itsereflektiota tarvitaan myös sen vuoksi, että kielitaidon katsotaan ammattikorkeakoulussa olevan luonteeltaan muun muassa reflektiivistä.

Neljänneksi, käsitteiden ymmärtämisen taso vaihtelee opiskelijoittain. Esimerkiksi kielitaitoa määriteltäessä opiskelijoiden käsitykset kielitaidosta ovat eri tasoilla ja eri laajuisia. Opiskeli-

joiden vastauksissa kielitaidon käsitteen osalta liikutaan arvosanan määrästä kulttuuriseen ja sivistykselliseen näkökulmaan. Toisin sanoen käsitteiden ymmärtäminen ja merkityksen laajentaminen vaativat itsereflektiotaitoa.

Viidenneksi, opiskeltavat alat kuuluvat erilaisiin tieteiden kenttiin, joilla on vaikutusta siihen, mikä on kohteena ja millä tavoin asioita kuvataan. Tämä puolestaan saattaa vaikuttaa siihen, että esimerkiksi insinööripuolella oman itsensä arviointi kutistuu numeraalisuuteen ja sosiaalipuolella se taas laajenee ja lavenee alan laaja-alaisuuteen. Arvioitavien kohteiden ja sisältöjen laajentaminen ja rajaaminen vaativat itsereflektiotaitoa.

KIRJALLISUUS

- Boud, D., Keogh, R. & D. Walker 1985. *Reflection: Turning Experience into Learning*. London: Kogan Page.
- Dewey, J. 1997 [1910]. *How we think*. New York: Dover Publications.
- EVK 2003 = *Eurooppalainen viitekehys: Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys*. Helsinki: WSOY.
- Heidegger, M. 2000 [1938]. *Maailmankuvan aika*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jaatinen, R. 2003. *Vieras kieli oman tarinan kieleksi. Autobiografinen refleksiivinen lähestymistapa vieraan kielen oppimisessa ja opettamisessa*. Tampere: Tampere University Press.
- Jaatinen, R., Mällinen, S. & M. Scheinin 2004. *Matkalla autenttiseen arviointiin – kolmen ammattikorkeakoulun kieltenopettajat yhteistyöprojektissa*. Tempus 3/2004.
- Kemmis, S. 1985. Action research and the politics of reflection. Teoksessa D. Boud, R. Keogh & D. Walker (toim.) *Reflection: Turning experience into learning*. London: Kogan Page, 139–164.
- Kohonen, V. 2004. *Student autonomy and the European language portfolio: Evaluating the Finnish pilot project (1998–2001)*. Canarian Conference on developing autonomy in the FL classroom 2003. University of La Laguna.
- Kohonen, V. (toim.) 2005. *Eurooppalainen kielisalkku suomessa. Tutkimus- ja kehittämistyön taustaa ja tuloksia*. Helsinki: WSOY.
- Mezirow, J. 1995. *Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

- Mäntylä, E. 2003. *Kuudesluokkalaisten oppilaan reflektio ja metakognitio itseohjautuvuusvalmiutta harjoittavassa opiskeluprojektissa*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 87.
- Saarinen, K. 2005. Itsereflekti(o)on opettaminen. Teoksessa R. Jaatinen & J. Lehtovaara (toim.) *Arviointi autenttisemmaksi. Kieltenopettajien kertomuksia opetuksen ja arvioinnin kehittämisestä*. Pirkanmaan ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimukset ja selvitykset nro 8. Tampere: Pirkanmaan ammattikorkeakoulu, 119–132.
- Schön, D. A. 1988. *Educating the reflective practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Schön, D. A. 1991. *The Reflective practitioner. How professionals think in action*. Aldershot: Avebury.
- Sheets-Johnstone, M. 1999. *Primacy of Movement*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- van Lier, L. 1996. *Interaction in the language curriculum. Awareness, autonomy & authenticity*. London: Longman.